

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden

Ommen, K. van

Citation

Ommen, K. van. (2020, July 2). *'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/123225>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/123225>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/123225> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Ommen, K. van

Title: 'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden

Issue Date: 2020-07-02

‘Tous mes livres de langues estrangeres’

**Het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger
in de Universiteitsbibliotheek Leiden**

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op donderdag 2 juli 2020
klokke 16.15 uur
door

KASPER VAN OMMEN

geboren te Voorschoten
in 1964

Promotor Prof. dr. H. Beukers
Copromotor Dr. A.J.M. Vrolijk

Promotiecommissie

Prof. dr. A.A.H. Hamilton (Warburg Institute, University of London)
Prof. dr. P.G. Hoftijzer
Dr. J. De Landtsheer (Katholieke Universiteit Leuven)
Dr. D.K.W. van Miert (Universiteit Utrecht)
Prof. dr. F.A. de Wolff

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Lijst van afbeeldingen en tabellen	10
Inleiding en Vraagstelling	13
0.1	<i>Nieuw onderzoek naar het legaat van Scaliger</i>
0.2	<i>De belangstelling voor oosterse boeken in een contemporain perspectief</i>
0.3	<i>De eerste contemporaine beschrijving van het legaat</i>
0.4	<i>Belangrijkste bronnen</i>
0.5	<i>Vergelijking met andere collecties</i>
0.6	<i>Reconstructie van Scaligers legaat</i>
0.7	<i>Vraagstelling</i>
Hoofdstuk 1	
Verdeeld over twee periodes: Scaligers collectie voor en na 1593	25
1.1	<i>Inleiding</i>
1.2	<i>De komst van Scaliger naar Leiden</i>
1.3	<i>Push en Pull factoren</i>
1.4	<i>De Universiteit Leiden en de studie van het Hebreeuws</i>
1.5	<i>Correspondentie en de Republiek der Letteren</i>
1.6	<i>De drukkerij van Plantijn en Raphelengius in Leiden</i>
1.7	<i>Het belang van goede boeken en bibliotheken</i>
Hoofdstuk 2	
Scaliger, boekenverzamelaar van 1552 tot 1593 – De Franse periode	43
2.1	<i>Scaligers eerste boeken</i>
2.2	<i>Hoe Scaliger zich allerlei talen aanleerde</i>
2.3	<i>De invloed van Postel op Scaliger</i>
2.4	<i>Scaligers eerste Hebreeuwse boeken</i>
2.5	<i>Productie en verkoop van oosterse boeken</i>
2.6	<i>Reis naar Italië met Chasteigner de la Roche-Posay</i>
2.7	<i>De invloed van Cujas op Scaliger</i>
2.8	<i>Onderdak in Genève</i>
2.9	<i>Dolend in de Touraine zonder bibliotheek</i>
2.10	<i>Verspreide bibliotheek</i>
2.11	<i>Eerste stappen bestudering van het Arabisch</i>
Hoofdstuk 3	
Een netwerk van leveranciers nader bekeken	81

- 3.1 *Inleiding*
- 3.2 *Netwerk in Frankrijk*
- 3.3 *De Thou en de Bibliothèque royale*
- 3.4 *Claude Dupuy als leverancier van oosterse boeken*
- 3.5 *Dupuy en verzamelaar Pinelli*
- 3.6 *Lotgenoot Pierre Pithou*
- 3.7 *Guy Lefèvre de la Boderie en anderen als leveranciers van boeken*
- 3.8 *Nicolas-Claude Fabri de en het Samaritaans*
- 3.9 *Scaliger en Mitalerius*
- 3.10 *Boeken van Jean Hurault de Boistaillé in het legaat van Scaliger*

Hoofdstuk 4

De Leidse periode, 1593-1609

119

- 4.1 *Inleiding*
- 4.2 *Hoe Scaliger naar Leiden kwam en bleef*
- 4.3 *Welke boeken gingen mee naar Leiden?*
- 4.4 *Scaligers 'catalogus' van 1592-1593*
- 4.5 *De nagekomen boeken uit Frankrijk*
- 4.6 *Scaligers netwerk in Leiden*
- 4.7 *Met hulp van drukkers en handelslieden*
- 4.8 *Casaubon, Bongars, Commelin: nieuwe contacten in Scaligers Leidse netwerk*
- 4.9 *Het handelsnetwerk in de praktijk*
- 4.10 *Daniël van der Meulen, zijn handelsnetwerk en relatie met Scaliger*
- 4.11 *Arabische boekenleverancier: Chasteigner in Rome*
- 4.12 *Nieuwe oogst: de uitgaven van de Typographia Medicea en andere Arabische boeken*
- 4.13 *Geschenken uit heel Europa*
- 4.14 *Gebroeders Labbaeus*
- 4.15 *Scaligers boeken in andere vreemde talen, van Slavisch tot Chinees*

Hoofdstuk 5

Oosterse boeken en bibliotheken in de Republiek vóór Scaligers komst naar Leiden

155

- 5.1. *De Universiteitsbibliotheek Leiden*
- 5.2 *De oosterse boeken van het Hof van Holland*

Hoofdstuk 6

Scaligers testament, veilingcatalogus en legaat

161

- 6.1 *De dood van Scaliger*
- 6.2 *Testament*
- 6.3 *De veilingcatalogus van 1609*
- 6.4 *Het oosterse legaat van Scaliger*
- 6.5 *Heinsius en de Arca Scaligerana*
- 6.6 *De introductie van de Arca Scaligerana in de Leidse universiteitsbibliotheek*
- 6.7 *De nawerking van Scaligers legaat*

Hoofdstuk 7

Scaligers legaat beschreven in de Leidse bibliotheekcatalogi

183

- 7.1 *De inventaris van Vulcanius*
- 7.2 *Bibliotheekcatalogi vóór 1612*
- 7.3 *Het catalogiseren van het legaat van Scaliger: de gedrukte bibliotheekcatalogus van 1612*
- 7.4 *De catalogus van 1623*
- 7.5 *De catalogus van 1640*
- 7.6 *De catalogus van 1674*
- 7.7 *De catalogus van 1716*
- 7.8 *Conclusie*

Hoofdstuk 8

Vergelijking met andere collecties

221

- 8.1 *Particulier boekenbezit in de vroege Republiek en buurlanden*
- 8.2 *Oosterse boeken in zestiende-eeuwse geleerdencollecties*
- 8.3 *Oosterse verzamelingen buiten de Republiek der Nederlanden*
- 8.4 *De Canon van Burnett: vergelijking met andere vroegmoderne oosterse geleerdenbibliotheeken*
- 8.5 *Veilingcatalogi: Scaligers oosterse collectie afgezet tegen contemporaine oosterse collecties*
- 8.5.1 *De veilingcatalogus van Johannes Drusius senior (1616)*
- 8.5.2 *De veilingcatalogus van Franciscus I Raphelengius (1626)*
- 8.5.3 *De oosterse boeken van Isaac Casaubon*
- 8.5.4 *Portaleone's bibliotheek*
- 8.6 *De oosterse collectie van Thomas Bodley*
- 8.7 *Conclusie*

Hoofdstuk 9

Conclusie

245

- 9.1 *Een goed functionerend netwerk*
- 9.1.1 *Contacten in Frankrijk*
- 9.1.2 *Cesuur in 1593*
- 9.1.3 *Uitbreiding van het netwerk in Leiden*
- 9.2 *Vergelijking met andere collecties*
- 9.3 *Het lot van het legaat*
- 9.3.1 *De Arca Scaligerana*
- 9.4 *Reconstructie van het legaat*
- 9.4.1 *Oosterse boeken die buiten het legaat bleven*
- 9.5 *Van boekenverzameling tot werkinstrument*

Bijlagen

Appendix A	257
Lijst van boeken uit Scaligers bibliotheek ca. 1593	
Appendix B	261
Door Janus Dousa in augustus 1594 opgestelde lijst met de <i>Libri Haebraici, Chaldaici et Arabici</i> uit de bibliotheek van het Hof van Holland	
Appendix C	264
De lijst van oosterse boeken en handschriften uit Scaligers bibliotheek samengesteld door Bonaventura Vulcanius	
Appendix D	267
Lijst van Arabische bronnen in Scaligers bibliotheek 1608	
English Summary	271
Bronnen en literatuur	275
Personenregister	311
Curriculum Vitae	316

Voor mijn kinderen Lieve en Maas

Voorwoord

Het schrijven van een proefschrift is een oefening in nederigheid. De hoeveelheid onderzoek lijkt soms omgekeerd evenredig met de kennis die een promovendus over zijn onderwerp vergaart. Dat gevoel becroop mij althans de afgelopen tien jaar regelmatig.

Het idee om een proefschrift te schrijven over het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger ontstond in 2008, onder aanmoediging van H       Cazes die dat jaar als fellow aan het Scaliger Instituut verbonden was. En tijdens de stimulerende gesprekken die ik voerde met Anthony Grafton en Henk Jan de Jonge werd een onderzoeksplan steeds concreter.

Een Humfrey Wanley Fellowship bij de Bodleian Library en The Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies in Oxford in 2013, stelde mij in de gelegenheid een vergelijkend onderzoek te doen naar de oosterse collecties van Scaliger en van Thomas Bodley. De hulp die ik daarbij heb ontvangen van Alexandra Franklin, C       Merch       Hamann en Richard Ovenden maakte het onderzoek niet alleen effici       maar ook aangenaam.

Collega's in Leiden en daarbuiten droegen nuttige suggesties en vondsten aan. Dank daarvoor Fran       D      , Ingrid De Smet, Corrie van Maris, Koos Kuiper, Jan Just Witkam, Karin Scheper, Jef Schaeps, Jos Damen, Albert van der Heide, Martin Baasten, John Lane, Theodor Dunkelgr      , Kees van Strien, Korrie Korevaart en Ernst Jan Munnik. Ik noem speciaal Anton van der Lem, die in zijn kerstvakantie mijn proefschrift las en van zinvol commentaar voorzag. Mijn collega's van de Diensten Bijzondere Collecties heb ik vaak om een gunst gevraagd, mijn vele verzoeken waren nooit een probleem voor hen. Een bijzonder woord van dank is voor Cornelis van Tilburg, die met uiterste precisie het notenapparaat en de literatuurlijst heeft doorgenomen en gecorrigeerd.

Annette Bierman, mijn collega bij het Scaliger Instituut, liet het de afgelopen jaren zelden na te vragen hoe het met mij en 'Meneer S.' ging. Tijdens aangename lunchpauzes bespraken we hoe ik mijn onderzoek diepte en richting kon geven.

Ook kon ik altijd een beroep doen op mijn studiegenoot en (oud) huisgenoot Fred Hermsen en levenspartner Maureen Land. Zij deelden hun diepgaande historische en journalistieke kennis en inzichten met mij. Maar vooral voor hun taalkundig inzicht en het redigeren van mijn proefschrift ben ik hen diep dankbaar.

Leiden, 1 juni 2020

Lijst van afbeeldingen en tabellen

1. Portret van Josephus Justus Scaliger geschilderd door Jan Cornelisz. Van 't Woudt. 1609.
2. Proefdruk van een ets van de universiteitsbibliotheek in 1610 met rechts de *Arca Scaligerana* op de voorgrond. De teksten zijn nog niet op de deuren van de Arca aangebracht.
3. Jan Jansz. Orlers, *Beschrijvinge der stad Leyden* [...]. 1614. Orlers nam een uitgebreide beschrijving van het oosterse legaat van Scaliger op.
4. Portret van de drukker en geleerde Franciscus Raphelengius op 58-jarige leeftijd.
5. Galeriestuk van het Palais du Parlement en het Palais de Justice te Parijs waar meer dan 200 winkeltjes te vinden waren, waaronder die van een aantal boekhandelaren.
6. Louis Chasteigner de la Roche-Posay, seigneur d'Abain, de beschermheer van Scaliger.
7. De rechtsgeleerde Jacques Cujas. [Collectie portretten Universiteit van Amsterdam].
8. Titelblad van Levita's *Lexicon Chaldaicum* dat Scaliger in 1572 van Johannes Pappus ontving als blijk van de vriendschap opgedaan bij Giphanius
9. Exemplaar van de *Pentateuch* afkomstig uit de bibliotheek van Charles Macrin, die Scaliger van Chasteigner kreeg.
10. Titelpagina van Scaliger, *Opus Novum de emendatione temporum* [...]. (Parijs, Sébastien Nivelles 1583). Op de titelpagina staan de namen van de voormalige eigenaars van het boek, o.a. die van Nicolai Massonis en Johann Jacobi. [UBL 759 A 50].
11. Titelblad van de IJslandse Bijbel. (Holum, Jón Jóns Syne 1584). [Lincoln College Oxford L.4.11 SR K 4].
12. Titelblad van *Y Beibl Cyssegr-Lan Sefyr Hen Destament. Ar Newydd* (Londen, Christopher Barker 1588), de eerste vertaling van de complete Bijbel, mét de *Apocrypha* in het Welsh.
13. Jacques-Auguste de Thou, bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek in Parijs.
14. Titelblad van Giovanni Battista Castrodardo, *L'Alcorano di Macometto* [...]. [Z. pl.]1547.
15. De Italiaanse geleerde, verzamelaar en bibliotheekier Gian Vincenzo Pinelli.
16. *Saghmosaran [Psalterium]* curante Abgario Tokatensi. Venetië, Jakob Meghapart, 1565-1566.
17. De hartvormige *Mappamondi* of wereldkaart van Hajji Ahmed (Venetië 1559-1560).
18. Portret van Pierre Pithou (1539-1596).
19. Geloofsbelijdenis in het Tamil, gedrukt te Quilon in 1578.
20. Nicolas-Claude Fabri de Pereisc (1580-1637).
21. Titel van Scaligers exemplaar van Abraham ben David ha-Levi, *Sefer Yetsirah*. Mantua 1562.
22. David [Ben Solomon] ibn Jachja, *Sefer I'shon limmudim*. Constantinopel 1506.
23. Geschilderd portret van Isaac Casaubon (1559-1614).
24. Portret van Daniël van der Meulen door Bernaert der Rijckere. 1583.
25. De gebroeders Pierre en Jacques Dupuy, de zonen van Claude Dupuy
26. Arabische letterproef van de drukker Le Bé.
27. Titelblad van Petrus Bertius, *Nomenclator*. Leiden 1595.
28. Titelblad van Daniel Heinsius, *In obitum V. Illustr. Iosephi Scaligeri* [...]. Leiden 1609.

29. De eerste pagina uit het Franse testament van Scaliger, naar een afschrift in de collectie van de Leids hoogleraar geschiedenis, Griekse taal en welsprekendheid Jacobus Perizonius.
30. Titelblad van de *Catalogus librorum Bibliothecae Illustr. Viri Iosephi Scaligeri*. Leiden 1609.
31. Titelblad van *Cleomedis Meteora Graece et Latine* [...]. Bordeaux 1605. Volgens een inscriptie van Rodolphus Snellius in het exemplaar van Cleomedis (1605), dat hij in de veiling van de Westerse boeken van Scaliger kocht, zette de veiling zich na de eerste dag voort op 12 maart.
32. Afbeelding van het epitaaf voor Scaliger en een van de graftomben van de Della Scala's in Verona.
33. De Universiteitsbibliotheek in 1610 met op de voorgrond rechts de *Arca Scaligeri*, door Willem van Swanenburg naar Johannes Cornelisz. Woudanus in het *Stedeboek der Nederlanden* (1649).
34. Bonaventura Vulcanius, *Catalogus Librorum omnium qui hodie conservantur a Iosepho Scaligero*.
35. Paullus Merula, *Catalogus rariorum Biblioth[ecae] Acad[emiae] Lugdun[ensis]*. 1597.
36. Daniel Heinsius, *Catalogus librorum Bibliothecae Lugdunensis*. 1612.
37. Naast 'Al mijn boeken in oosterse talen' legateerde Scaliger ook zijn Latijnse en Griekse manuscripten aan de Universiteit Leiden. Verder liet hij de bibliotheek een aantal van zijn eigen werken na, waarvan een deel na zijn dood werd uitgegeven.
38. In de lijkrede van 1609 nam Daniel Heinsius een voorschot op de publiciteit rond het legaat dat de universiteit van Scaliger had ontvangen door de ruime vertegenwoordiging aan oosterse talen te etaleren. Heinsius vermeldt daarbij de Russische boeken niet.
39. Titelblad van Thomas Erpenius, *Novum Testamentum Arabice*. Leiden 1616.
40. Titelblad van Daniel Heinsius, *Catalogus Bibliothecae Publicae Lugduno-Batavae*. Leiden 1640.
41. Titelblad van Frederik Spanheim jr., *Catalogus Bibliothecae Publicae Lugduno-Batavae* [...]. Leiden 1674.
42. *Racuyoxu i.e. Lexicon Sinico-Japonicum et Japonico-Sinicum* met het strookje *Ex Legato Illustris Viri JOSEPHI SCALIGERI* én een aantekening die een andere herkomst aanduidt, zoals hier van Franco Duyck [ens].
43. Titelblad van *Catalogus Librorum Bibliothecae Publicae Universitatis Lugduno-Batavae*. Leiden 1716.
44. De Universiteitsbibliotheek in 1712 met op de achtergrond links onder de trap de *Arca Scaligerana* en de *Arca* van Vulcanius in *Les délices de Leide* (1712).

Tabellen

1. Belangrijkste correspondenten van Scaliger in Frankrijk 1561-1593.
2. Overzicht van Scaligers geveilde boeken per categorie naar H.J. de Jonge.
3. Overzicht van de catalogi van de Leidse universiteitsbibliotheek 1612-1716.
4. Hebreeuwse en Arabische boeken in het bezit van Scaliger vergeleken met die van Raphelengius, Drusius, Bodley en Bullioud op basis van de 'Canon van Burnett'.